

se ipak može naći zajednički jezik između onih koji traže nove putove i onih koje vodi oprez i želja da se sačuva bogato nasljeđe iz prošlosti. Iskreni dialog uvijek vodi obogaćivanju teologije i produbljivanju vjere.

Ivica Tomljenović O. P.

Sanjek Franjo: LES »CHRETIENS BOSNIAQUES« ET LE MOUVEMENT CATHARE AU MOYEN AGE, Revue de l'histoire des religions, sv. CLXXXII (1972), 131—181.

Srednjovjekovni katarsko-patarenski pokret, koji se sredinom XII stoljeća pojavljuje u južnoj Francuskoj, u zemljama uz Rajnu i na Apeninskom poluotoku, ima odjeka i na našoj obali. O toj problematici govori članak F. Sanjeka »Les chrétiens bosniaques et le mouvement cathare au Moyen Age«.

Autor prije svega govori o vjersko-reformističkom pokretu unutar zapadnog kršćanstva koji se protivio odveć institucionaliziranom Crkvi vezanoj uz feudalni poredak, traži povratak Crkvi apostolskih vremena i adaptaciju crkvenih institucija evanđeoskom životu u njegovoj izvornoj jednostavnosti.

Nakon toga govori se o pojavi katarske hereze na hrvatskom tlu kao i o crkvi »bosanskih krstjana«. F. Sanjek se u ovome bitno razlikuje od ostalih koji su obrađivali ovu problematiku. Spominje teoriju F. Račkoga prema kojoj postoji direktna veza između bugarskih bogumila i »bosanskih krstjana«. Jedni i drugi, prema Račkome, pripadaju neomanihejsko-dualističkom pokretu kao i francuski albigezi i talijanski katari. Rački, naime, tvrdi da su se bugarski i makedonski bogumili, protjerani koncem XII stoljeća iz Raške, nastanili u Bosni i bili su izvor bosanske hereze.

U pogledu tumačenja podrijetla hereze u Bosni autor se ne zaustavlja na tumačenju Račkoga i onih, koji su njegovo tumačenje uzeli kao polaznu točku svog znanstvenog rada. Prema Sanjeku dalmatinski trgovci, nakon što su u Carigradu upoznali dualističku nauku, osnivaju prve katarske zajednice na istočnoj obali Jadrana, u gradovima Splitu i Trogiru. Odatle su onda, prema svjedočanstvima papinskih

dokumenata i latinskih polemičkih spisa, išli prema unutrašnjosti jer su u Dalmaciji protiv njih bile pokrenute akcije. Tako se oni nastaniše u Bosni. Prema povjesnim izvorima katarska se hereza u Hrvatskoj najprije pojavljuje kao »Ecclesia Dalmatiae« (o čemu Sanjek raspravlja u članku »Le rassemblement hérétique de Saint-Felix-de-Caraman (1167) et les églises cathares au XII siècle«, Revue d'histoire ecclésiastique, sv. LXVIII (1972), 767—799), zatim kao »Ecclesia Slavoniae« (Salvo Burce, Montae iz Cremona itd.) i u drugoj polovici XIII st. kao »Crkva bosanska« (Anselmo iz Aleksandrije).

Dominikanac Anselmo iz Aleksandrije pojavu heretičkih dualista u Hrvatskoj stavlja između 1147 i 1167. godine.

Sinoda dalmatinskih crkvenih premeta 1. svibnja 1185. osuđuje sve herezike i njihove suradnike koji se bore protiv rimske crkve.

6. svibnja 1198. hrvatski ban Andrija vraća zadarskim benediktincima posjed Suhovara, koji im je bio oduzet od »pseudo-kršćana«.

Dvije godine kasnije splitski nadbiskup Bernard protjerao je iz Splita i Trogira patarenske herezike, a bosanski ih je ban Kulin veoma srdačno primio. Papa Inocent III optužuje Kulina bana ne samo radi toga što je primio protjerane herezike nego i zbog toga što ih cijeni više nego li same kršćane nazivajući ih »kršćanima par excellence«.

Dukljanski knez Vukan obavještava u isto vrijeme papu da je u Bosni prisutna hereza i da su heretici zaveli bana Kulina, njegovu obitelj i više od deset tisuća kršćana. Inocent III je 11. listopada 1200. godine zatražio od hrvatsko-ugarskog kralja Emerika da poduzme potrebne korake protiv svog vazala Kulina i da eksproprijira heretička imanja. Ban Kulin posredstvom dubrovačkog nadbiskupa moli papu da pošalje svog predstavnika koji bi ispitao vjersko stanje u Bosni.

Ali pothvatio papa Inocenta III, Honorija III, Grgura IX, kao i križarski pohodi hrvatsko-ugarskih kraljeva, nisu donijeli željenih rezultata, a narod pod utjecajem bosanskih heretika sve više napušta sakramentalnu praksu Crkve.

Drugi dio članka govori o socijalnoj strukturi »Crkve bosanske«. Iako je njena organizacija slična zapadnim srednjovjekovnim katarskim zajednicama, ipak se ne bi moglo reći da su njeni članovi slijedili i njihov dualizam.

Zadnji dio članka raspravlja o nauci »Crkve bosanske«, koja ima dodirnih točaka s naukom bogumila i zapadnih katarata. Hrvatski su trgovci upoznali u Carigradu, kako već rekosmo, nauku bogumila i donijeli je sobom u Hrvatsku, a odatle je, iz poznatih razloga, prešla u Bosnu. Radi toga se ne može govoriti o izravnoj vezi između bugarskih i makedonskih bogumila i bosanskih »krstjana«. Naprotiv, brojni su dokumenti koji nam govore o vezama između bosanskih »krstjana« s talijanskim i francuskim katararima u XIII i XIV vijeku.

Problem bosanske hereze autor dotiče i u svojim kasnijim člancima: »Albigois et »chrétiens« bosniaques«, *Revue d'histoire de l'église de France*, br. 2 (1973), 251—267. i »Raynerius Sacconi O. P. Summa de catharis«, *Archivum Fratrum Praedicatorum*, sv. XLIV (1974), 31—60.

Marijan Biškup O. P.

Heinz Schürmann: JESU UREIGENER TOD. Exegetische Besinnungen und Ausblick. Oktav, 156 stranica, kartonirano 19,80 DM, Verlag Herder Freiburg (BR Deutschland) 1975.

Smrt Isusova na križu opet je postala veoma aktualna tema, tema kojom se bave mnogi teolozi i filozofi. Toj temi je dapače bio posvećen jedan teološki simpozij koji su održali evangelički teolozi od 12. do 14. listopada 1972. u Grafath kod Fürstenfeldbrucka (o tom je simpoziju opširno pisao H. G. Link u časopisu *Evangelische Theologie* 33 (1973) 337—345 pod naslovom *Gegenwärtige Probleme einer Kreuzestheologie*). Istim ovim problemom bave se ove godine (1975) katolički egzegete Novoga zavjeta na svom simpoziju u Münchenu. Već ove dvije činjenice dovoljno govore o tome koliko je ova tema smrti i uopće teologije o smrti Kristovoj nazočna u suvremenoj teologiji. U tom kontekstu treba razumjeti i ovu knjigu koju je napi-

sao njemački egzegeta međunarodnog glasa *Heinz Schürmann*, profesor Sv. pisma u Erfurtu (DDR). Knjiga je napisana stručno egzegetski a izvrsno služi za duhovno razmatranje o Kristovoj smrti i o značenju Kristove smrti za današnjicu. Pisac je naime vjeru u Boga u svojim razmišljanjima povezo s trpljenjima suvremenog svijeta. Tako je knjiga veoma aktualna. Tema križa je za *Schürmana* ključ za bolje razumijevanje Boga i uopće problema teodiceje, Kristologije i antropologije. U svoje razmatranje pisac uzima i smrt Isusovu na križu i problem spoznavanja Boga, Krista i čovjeka.

Istraživanje preduskrsnog Isusa uzelo je zadnjih dvadesetak godina velikog maha i mnogo je stručnih, egzegetskih i teoloških knjiga napisano o životu Isusovu, osobito s naglaskom na njegov preduskrsni život (O tome je sažeto napisano u *Geist und Leben*, godište 46, godina 1973, stranice 300—310; izvrsno za knjišku orijentaciju). Ispočetka su mnogi mislili da se može govoriti i pisati samo o »Isusovim izvornim riječima« (ipsissima verba Jesu). Međutim sve više postaje jasno kako Isusove riječi ovisе o njegovim djelima i da ih u svjetlu njegovih djela možemo najbolje razumjeti. Zato su mnogi autori počeli istraživati »Isusova prazivorna djela« (Jesu ipsissima facta). A budući da je istraživanje *ipsissima verba Jesu i ipsissima facta Jesu* metodski skopčano s mnogim poteškoćama, počelo se s više uspjeha i izgleda istraživati »smjernice« djelovanja i govorenja Isusova; počelo se istraživati »prazivornu Isusovu nakanu« (*ipsissima intentio Jesu*). No bez sumnje najbolje možemo spoznati riječi i djela Isusova kao i Isusovu namjeru tek u kontekstu njegove cjelokupne sudbine i njegova cjelokupna djelovanja a ponajpače pak u kontekstu njegove smrti u koju je išao dragovoljno. Zato je knjiga naslovljena *JESU UREIGENER TOD* to jest **ISUSOVA PRAIZVORNA SMRT** Istraživanje Isusove prazivorne smrti jest od središnje važnosti za razumijevanje Isusa Krista. No naslov knjige ima još dublji smisao: svaki čovjek umire svojom vlastitom smrću i njegova je smrt vla-